

НАСТАВА

Војо Д. КУШЕВСКИ

КОН МОЖНОСТИТЕ ЗА КОРИСТЕЊЕТО НА ПОРТРЕТНАТА ПЛАСТИКА ОД НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА*)

Од севкупните вајарски дела како и спомениците односно урбано-архитектонските комплекси кои се мотивирани од Народноослободителната борба, посебно место зазема пластиката од портретен карактер, посветена на одредени наши истакнати личности — револуционери, народни херои, заслужни борци, активисти на движењето и сл. Се разбира, во овие остварувања спаѓа и извајаниот лик — портрет на Јосип Броз Тито. Со тие свои бисти односно со спомениците вајарите и сликарите ги овековечиле великаните на нашата Народноослободителна војна и Револуцијата.

Во многу наши населени места (градови и села) одредените скверови, алеи и кејови, а и споменичните комплекси (како што е примерот со Моилата на непобедените во Прилеп и во други места) се исполнети со бистите на народните херои или на првоборците од дотичниот крај. Тие ги потсетуваат праѓаните, младите поколенија на оние кои се гордост на својот крај и кои имаат одредено место во локалната или регионалната историја (на градот или на околината) односно во историјата на Народноослободителната војна на нашите народи и народности воопшто. При тоа како да постои и „племенито натпреварување на градовите и селата. Скоро секоја општина и населба имале нешто со кое да го искажат и да го покажат својот придонес во овие големи збиднувања на историјата.“¹⁾

*) Прилогот е дел од рефератот на тема „Вајарските дела и спомениците за Народноослободителната војна и можностите за нивно по користење во наставата по историја“, поднесен на VII-от југословенски симпозиум за наставата по историја, одржан во Аранѓеловац од 28 до 30 септември 1979 година.

¹⁾ Jugoslavija — Spomenici revoluciji. SUBNOR Jugoslavije, Izdavačko knjižarsko poduzeće „Svetlost“ Sarajevo, 1968 god. (Уведен збор).

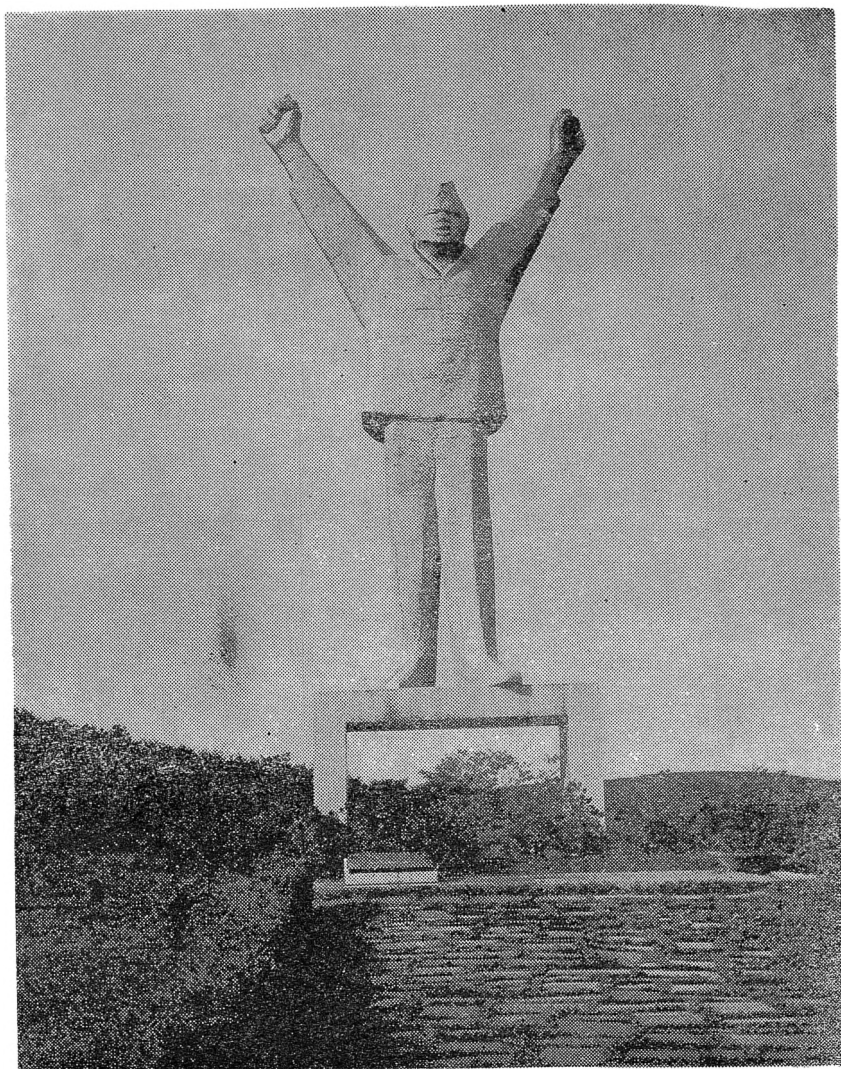
Во Струга, на пример, мошне успешно и симпатично е дадено решението со тоа што во најубавиот и најпродметниот дел на градот, покрај истекот на Црн Дрим од Охридското Езеро, се поставени на постаменти бистите на првоборците од градот и неговата околина — учесници во Ослободителната војна — кои загинале или умреле. Тие се извајани во партизански униформи со што делуваат мошне автентично, документарно што има свое посебно значење. Со обработката на овој пластичен ликовен уметнички материјал — односно на овие личности на наставните часови или преку вончасовни активности, по историја, заедно со споменикот на Револуцијата што се наоѓа во центарот на градот, може да се прикаже, обработи и научи историјата на народноослободителното движење во Струга и околината. А тоа се однесува, се разбира, и за сите примери во смисла на реченото, при што локалната историја добива своја значителна примена во наставата по историја, како наставен принцип при обработката на Народнослободителната војна и Револуцијата на нашите народи и народности во целина.

За дидактичка обработка во наставата по историја, од плејадата ликови на народни херои од Народнослободителната војна посебно внимание заслужува примерот на командантот на Колубарскиот батаљон на Ваљевскиот народнослободителен партизански одред — Стеван Филиповиќ-Стево, чиј импозантен споменик е подигнат кај Ваљево — дело на нашиот познат скулптор Војин Бакиќ. (Слика 1).

Споменикот е изработен во натприродни димензии, од бел светликав метал (дур-алуминиум), за неговата опромна фигура да би била забележлива за секое око, додека хоризонтот допирнува, — за да го величи, бидејќи тоа и го заслужува примерот на овој храбар и вистински јунак, предан на делото на народната слобода, на идеалите на Револуцијата, на Партијата, пркосен, слободољубив и голем син на нашите народи и народности, кого што го родила оваа слободољубива земја.

Зашто тоа е оној јунак кој пред окупаторот и квислинзите со своето храбро држање ги задивил своите соборци и кој ќе ги инспирира новите југословенски, млади поколенија за тоа колку се сака слободата на својата земја, дека таа нема цена и сл.

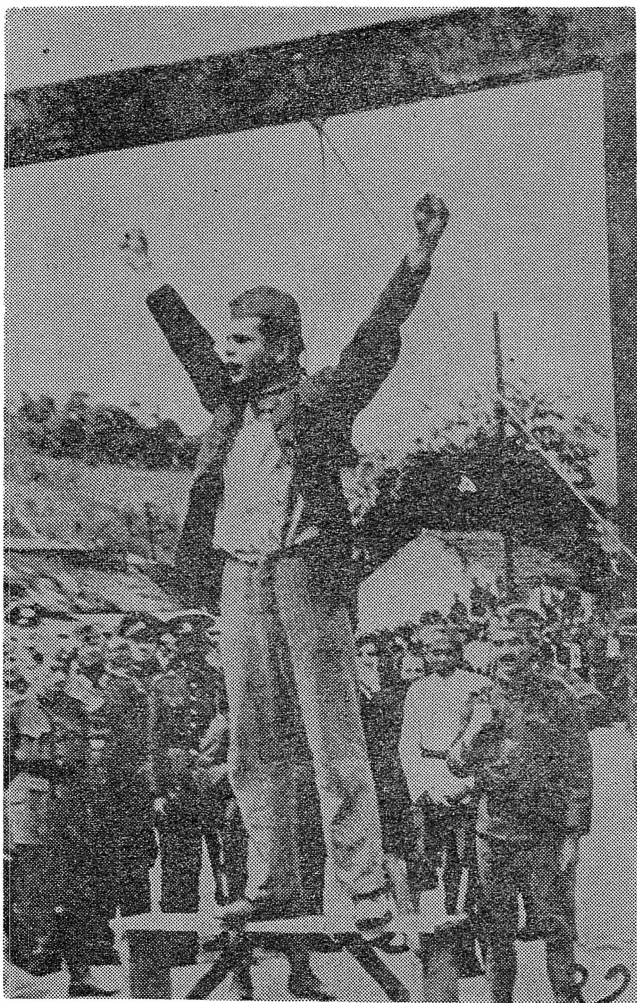
Меѓутоа, кога го обработуваме во наставата овој монумент, треба да ја имаме предвид во методолошка смисла постојната посебност, имено, дека е тој изработен врз основа на познатиот документ — фототографијата. А тоа значи дека е тоа вистински настан и на споменикот му дава одредена документарност, автентичност за херојот, за неговиот подвиг.

Слика 1

Впрочем, без анализа на фотографијата, не е препорачливо дури е и невозможно обработувањето на овој лик, а и самиот споменик не ќе може целосно да се сфати и да се согледа неговото значење и пораките на авторот. (Слика 2.)

Имено, фотографијата „раскажува“ за подвигот и ја формира претставата за величината на подвигот. Така, на самата слика, која во занаетска смисла е вешто снимена, на преден

Слика 2

план избива незаборавната фигура на јунакот — Филиповиќ. И кога се насочи погледот не само на положбата на неговата фигура со издигнатите и раширените раце и стиснатите тупаници, туку и кон неговото лице, истото остава впечаток смелиот партизански командант како да не се наоѓа под бесилка, потоа, ние го препознаваме со решителен и смел израз, на непоколеблив борец, цврст во своите убедувања и идеи — борецот на нашата Револуција. Од друга страна, треба да се сврти внимание и на присутните Германци и нивните слуги — при што јасно се забележува дека и на самите нив тој оставил впечаток со своето храбро држање, им пркосел, и издигнат како цин и над нив-

ните глави — не плашејќи се од смртта под бесилката со ја-жето околу вратот, пред да му ја поттурнат клупата, смело се обраќа кон народот храбрејќи го и повикувајќи го во борба, извикувајќи: „Да живее Комунистичката партија!“; „Да жи-вее слободата!“

Имајќи го в раце токму тој документ за овој настан — фотографијата која го инспирирала, авторот на спомени-кот (кој инаку е познат и со својот нефигуративен израз во своите дела-спомениците на тема од Народноослободителната војна и Револуцијата), не можел а да не ја „повтори“ не-заборавната фигура на Стеван Филиповиќ од фотографијата и своевидно да ја изрази дури и да ја потенцира со значи-телно зголемување, и да ја сведе фигурата на нужни и чисти фигуративни елементи, и — изработена од траен и светли-кав материјал — да ја „изнесе“ во просторот „на видело“ (како би се изразиле на народниот јазик) и на тој начин под-вигот и името да остане незаборавно, бесмртно на овој храбар лик на народниот херој.

На тој начин споменичната фигура, со анализираната фото-графија (и обратно!), заедно со користењето и на текстовите — посветени на подвигот на Стеван Филиповиќ — остава дла-бок емотивен и траен впечаток кај учениците, како прекрасен пример за тоа како се борел Титовиот војник на Револуцијата, не плашејќи се од смртта, како што тоа му прилегла на рево-луционерот — комунистот, верниот син на Партијата, за де-лото за народната слобода. Меѓу останатото, со тоа кај учени-ците се конкретизира и дополнува претставата: од какви-челич-ни со својата волја решителни и храбри-борци била составена нашата оружена сила и воопшто какви биле активистите на нашата борба во целина; како и зашто непобедливата НОВ била гаранција за успехот на народноослободителното движење. Тито тоа не еднаш го има искажано.

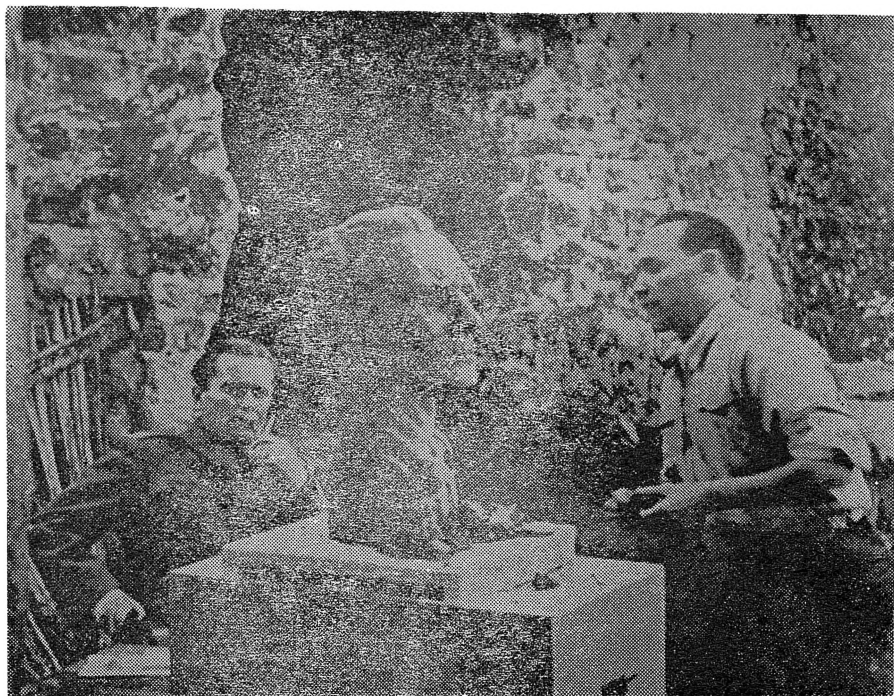
За оваа крутна фигура на нашата Народноослободителна војна ние можеме уште да се искажуваме, меѓутоа просторот ова не ни го дозволува. Но да додадеме дека во случајот на подвигот на народниот херој Стеван Филиповиќ (чија фото-графија како илустрација на соодветниот текст за Народно-ослободителната војна и Револуцијата се наоѓа скоро во се-кој учебник по историја) должни сме дури и обврзани како на-ставници-историчари во наставниот процес, да се задржуваме подолго на овој подвиг, со кој се гордее секој Југословен, и кој, покрај останатото, придонесува и за согледување на етич-ките вредности на НОД односно за етичкото воспитување низ материјалот за кој станува збор.

Со портретната пластика од Народноослободителната вој-на и Револуцијата можеме и треба да го дополнуваме и пор-третирањето на истакнатите раководители. Помеѓу останатите, тоа се однесува, на пример, на портретот на Иво Лола Рибар,

или како што е примерот со мошне карактеристичниот портрет — бистата на Моша Пијаде од Антун Аугустинчиќ, а особено неговиот „Споменик на Моша Пијаде“ во Сисак. (Слика 3). Или бистата на Едвард Кардел, неговото сериозно лице на про-

Слика 3

Слика 4

духовениот и изражајниот мислител. Ова се однесува и на портретните и споменични остварувања на уметничката пластика на ликот на Борис Кидрич. Мошне е импресивна и експресивна неговата стоечка фигура, ниско поставена во Љубљана, блиска до посетителот и минувачот што создава претстава, меѓу останатото, дека е Кидрич овде, со народот, присутен меѓу нас, со нашето секојдневие!

Покрај овие неколку мошне скудни примери за кои стана збор, посебно внимание им посветуваме на нас познатите портрети — бисти, статуи-споменици — **посветени на Титовата личност.**

Нам ни е познато дека ликот на Тито го вајал активниот учесник во Народноослободителната војна и Револуцијата Антун Августинчиќ, и тоа на слободната територија, во ослободено Јајце, во крепоста на овој град, есента 1943 година. Токму тој чин на портретирањето на другарот Тито е фотографиран и фотографијата е зачувана! (Слика 4). И покрај тоа што бистата пропадала, заедно со релјефот на членовите на Политбирото на Централниот комитет на КПЈ, Августинчиќ изработил подоцна, заправо повеќе верзии на Титовите портрети од кои е најпозната онаа скулптура која е поставена пред неговиот роден дом во Кумровец. (Слика 5).

Ова дело, најомилената скулпторска Титова фигура, го опишува и Мирослав Крлежа. Заправо тој вели дека таа „... не е композирана ниту со било каква патетична намера pro futuro. Тито, наметнат во војничка кабаница, скоро во меланхолична силуета, не е моделиран победнички; тогаш веќе трета година се војувало под рисковантни околности, во опасна неизвесност каква што секојдневно ја донесува герилата, така што и овој портрет настанал во непосредна близина на германската армада, кога германските блиндирани дивизии биле оддалечени одвај на неколку километри. Овој Августинчиќев Тито, во партизанската шинела, кој го развил барјакот на отпорот во историскиот миг кога сите политичари на нашата земја се предадоа на милост и немилост, не е прикажан во поза на командант на чело на своите бригади; тоа е лик на човек кому главата му е наведната од тешките прижи, кој замислено се шета во тешкиот двор на крепоста во Јајце, како што се шетал во робијашката чоена облека по затворските дворови со години.“²⁾

Се разбира, постојат и други оценки односно анализи, за тоа како ни го претставува другарот Тито Августинчиќ со ова свое прочуено дело. Имено, дека тој во воена униформа со цврсти и смели чекори стапува напред, како воен командант на оружените сили на Народноослободителната војска и Партизанските одреди на Југославија³⁾. Од неговото лице јасно се разбира како се концентрирал во своите мисли и како вешт и смел конструктор на тактиката и стратегијата на партизанското војување, на нашите победи. Според изразот на неговото лице, а и целата негова фигура, се гледа дека е загрижен, но истовремено тој е претставен и како личност со непоколеблива и цврста волја, со решителност да се истрае во делото на Народноослободителната војна и Револуцијата.

Наведувањето на овие два описа на ликот на Тито на познатата статуа од Августинчиќ, не е случајно. Имено, тоа може во методска смисла да ни послужи како ориентација за описот и подобро „прочитување“ на она што го изразил авторот преку ова свое дело за Титовата личност, сообразно на психолошката возраст на учениците, при што првиот нив е попогоден за средношколската односно за понапредната ученичка психолошка возраст, додека вториот повеќе одговара за учениците од основните училишта.

²⁾ Miroslav Krleža, Predgovor, za deloto Augustinčić, A. (Redaktor A. Gavranović), Zagreb 1976, str. 5.

³⁾ Нашиот познат ликовен критичар Славко Батушиќ, во еден свој напис за оваа статуа на Августинчиќ пишува дека бронзениот лик на маршал Тито е „импозантно едноставен, сериозен, очовечен лик — портрет и историска документација на епохата“. (S. Batusić, Najnovije djelo Antuna Augustinčića, Naprijed, Organ Komunističke partije Hrvatske, Zagreb, 27. XI. 1953, str. 6).

Слика 5

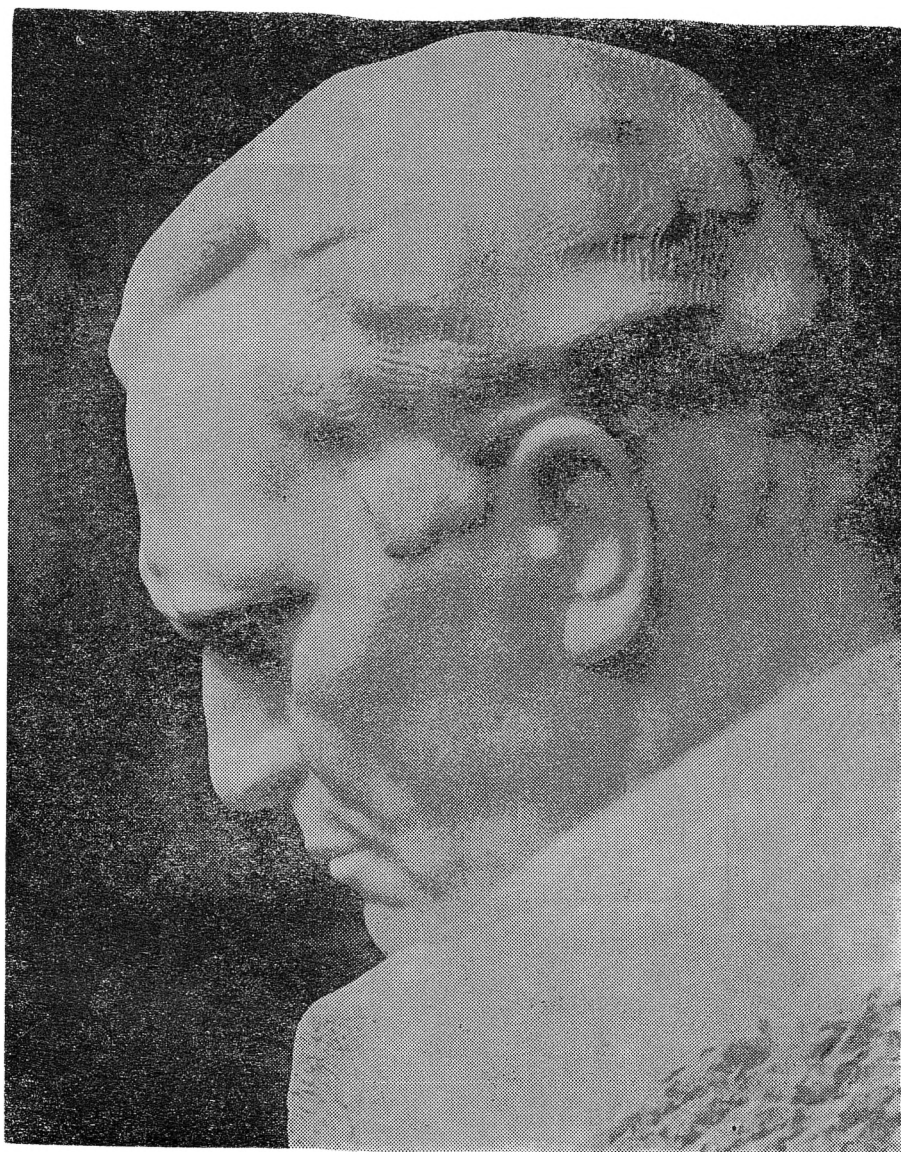
При тоа не го испуштаме од предвид и фактот дека со запознавањето и поимањето на оваа фигура на другарот Тито, учениците ќе разберат и ќе се запознаат, — како е претставен Тито, од човекот кој, како негов воен соборец, го следел, го студирал и го запознал во деновите на Народноослободителната војна, и кој според тоа, најдобро и најавтентично, речиси документирани и можел да го претстави односно уметнички да го изрази. Тие можат со тоа да ги збогатат своите претстави и своите сознанија т.е. да ја запознаат уште подобро и посестрано Титовата личност од времето на војната, и да им остане во сеќавање таа негова фигура, кога и нему не му било лесно, како и самиот тој бил преокупиран со грижи, но кој со својот пример на непоколеблив, смел и цврст политички и воен раководител на Народноослободителната борба, мудро и со нескршлива волја и примерна храброст, ги водел нашите народи и народности од победа во победа!

Августинчиќ има и други успешни портрети — бисти на другарот Тито кои подоцна ги изработил. (Слика 6). Помеѓу останатите, го изработил и неговиот лик во профил во сребро на подлога од оникс.

Се задржуваме и на вонредно успешниот споменик на другарот Тито на плоштадот во Титово Ужице, од нашиот познат и мошне плоден скулптор Франо Кришник. (Слика 7). Тоа е своевиден пластичен израз на целата фигура и ликот на другарот Тито, при што е и овде прикажан пак како воен командант на нашата Ослободителна војска, со евидентно присутен мисловен израз, од кого зрачи силна волја и внатрешна физичка сила. Таков впечаток се добива кога се набљудува интегрално неговата фигура. При психолошката анализа на неговиот лик и цртите на лицето, треба особено да се сврти внимание на движењето на неговата десна шака.

Со оглед на дидактичката вредност и апликативност, ќе ја споменеме и студијата „Тито на коњот“ од истиот автор, изработена во 1949 година. (Слика 8). Овде е Тито претставен на коњ и тоа не случајно. Имено, ова дело е инспирирано од познатата песна „Титов „Напријед““ од Владимир Назор. Затоа укажуваме и на можноста, и потребата, кога се споменува или обработува оваа песна дека треба да се употреби и репродукцијата на оваа фигура на Тито, и обратно: кога со учениците го обработуваме портретот — ликот на другарот Тито и со ова дело, ќе го илустрираме со Назоровата прочуена песна — „Титов „Напријед““. (Како Тито, јавајќи „на чело на колоната“ го растура лошото време и привиденијата кои му се испречуваат на патот!). Се разбира, придружувајќи се кон дидактичкиот принцип на корелација, ќе се користиме при тоа и со нивните предзнаења и по предметот македонски јазик со литература, при што мислиме и на обработката на оваа песна на часовите по доличниот предмет.

Слика 6

Секако, при обработката на ликот на другарот Тито не треба да се заобиколат и неговите портрети (како и на другите истакнати раководители и други познати ликови) од сликарите кои исто така биле со пушка во рака учесници во Народно-

Слика 7

Слика 8

ослободителната војна и Револуцијата и кои во текот на истата сликале односно портретирале. А и тоа е своевидна документација и како такви овие портрети можат да ја потполнат претставата за личностите кои ги споменуваме и обработуваме на часовите по историја на Народноослободителната војна. Овде спаѓаат во прв ред портретите на другарот Тито и на другите раководители од Божидар Јакац и другите уметници-сликари.

Ваквото запознавање со ликовите на народните херои, со личностите кои се наоѓале на чело на нашата Народноослободителна војна и Револуцијата, со другарот Тито, ќе придонесе претставите за НОВ и Револуцијата и сфаќањето на нејзината величина, нејзината сложеност и разновидност, да бидат уште попотполни и посестрани.

Со тоа учениците уште повеќе ќе ги засакаат тие ликови, а личноста на другарот Тито уште повеќе ќе израсне во нивните сознанија со неговите способности непоколебливоста, смелоста од деновите кога се војувало, кога се ставале на испит (т.е. кога се проверувале) многу од човешките добрини, со кои само и можела да победи нашата Народноослободителна војна и Револуцијата.